VIKIPEEDIA

Tagalogi keel

Tagalogi keel kuulub Austroneesia keelkonda ning seda kõneleb emakeelena ligi neljandik ning teise keelena enamik Filipiinide elanikkonnast. 2000. aasta rahvaloenduse andmetel on kõnelejaid Filipiinidel umbes 64 miljonit, kellest 22 miljonile on see emakeeleks. Tagalogi keel on aluseks pilipinole, mis on üks Filipiinide ametlikest keeltest.[1] [2][3][4]

Tagalogi keel (Wikang Tagalog)	
Kõneldakse	Filipiinidel, USAs, Kanadas, Suurbritannias, Liibüas, Guamil, Saudi-Araabias
Kokku kõnelejaid	ligi 64 miljonit, neist 28 miljonit emakeelena
Keelesugulus	Austroneesia keeled Lääne-Austroneesia keeled Malai-Polüneesia keeled Vahe-Filipiini keeled
Ametlik staatus	
Ametlik keel	Filipiinid
Keelehoole	Filipiini Keele Komitee
Keelekoodid	
ISO 639-1	tl
ISO 639-2	tgl, fil

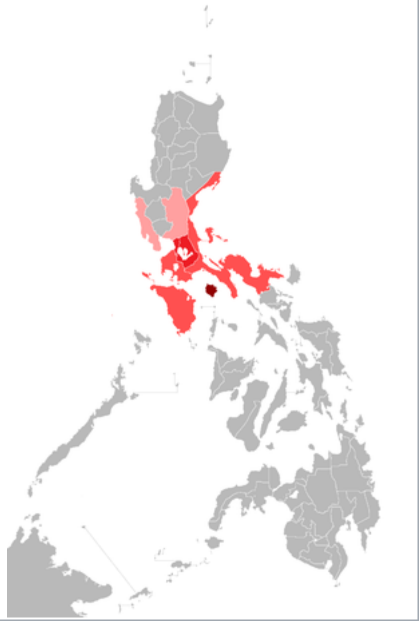

Sisukord

Ajalugu

Klassifikatsioon
- Dialektid
- Geograafiline jaotus
- Kirjaviis

Fonoloogia ja foneetika

Grammatika
- Sõnajärg
- Nimisõnad
  - Käändemarkerid
  - Mitmus
  - Liited

Arvsõnad

Keelenäited

Muud huvitavat

Vaata ka

Viited

Ajalugu

Nimetus *Tagalog* on tuletatud sõnast *tagailog*; *tagà* – elanik + *ilog* – jõgi. Seega tähistas see nimetust jõeelanik. Keele ajaloo kohta ei ole väga palju infot, kuid lingvistide arvates võisid tagalogid pärineda Kagu-Mindanao või Ida-Visaia saartelt.[5][6]

Tagalogi keelt on mõjutanud teised keeled, millega on olnud suurem kontakt. Peamiselt sõnavaralisi mõjutusi ja laene on nii sanskriti, hiina, araabia, inglise ja eriti hispaania keelest. Need seosed teiste keeltega on tingitud ajaloolistest sündmustest ja tendentsidest. 14. sajandit nimetatakse Islami perioodi alguseks, mil jõudis Filipiinide saarestikuni islamiusk, mis teatavasti on tihedalt seotud araabia keelega. Enne seda valitsesid seal meresõitjatest indialased. 16. sajandil avastas saarestiku Fernão de Magalhães, kes seilas Hispaania kuninga Felipe II lipu all, kelle järgi on Filipiinid ka nime saanud. Sellest sai alguse tagalogi keelt ehk kõige enam mõjutanud Hispaania kolonisatsioon. 19. sajandi lõpul jõudis võim Ameerika Ühendriikidele. Ameerika okupatsiooni järel hakati koolides õpetama inglise keelt. Tänapäeval on inglise keel teiseks riigikeeleks pilipino kõrval.[7][8][9][10][11][12]

Klassifikatsioon

Tagalogi keel kuulub Austroneesia hõimkonna, Lääne-Austroneesia keelkonna Malai-Polüneesia haru Vahe-Filipiini keelte hulka. Sugulaskeelteks on näiteks bikoli, mamanva ja visaia keeled, mida räägitakse samuti Filipiinide saarestikus, aga ka indoneesia ning havaii keeled.[1][13]

Dialektid

Tagalogi keeles saab eristada mitmeid dialektigruppe. Peamised on Bataani, Batangase, Bulacani, Lubangi, Manila, Marinduque, Puray, Tanay-Paete ja Tayabasi dialekt.[1]

Geograafiline jaotus

Tagalogi keelt räägib ülemaailmselt ligi 25 miljonit inimest. Suurem osa kõnelejaid on Filipiinide saarestiku saartel, eriti Luzoni, Zambales'i, Marinduque'i ja Mindoro saarel ning Manila regiooni keskuses. Lisaks on kõnelejaid Kanadas, USAs, Suurbritannias, Liibüas, Saudi Araabias ja Guamis.[1][4].

Kirjaviis

Tagalogi algne kirjaviis oli tagalogi kiri (tagalogi keeles baybayin'i kiri)- silptähestik, kus sümbolid tähistavad konsonanti, enamasti koos järgneva kaashäälikuga. Kirja nimi baybayin tähendab tagalogi keeles "tähthaaval ütlema". Tagalogi kirjas on 15 konsonante tähistavat sümbolit. Kolm sümbolit, mis tähistavad vokaale /a/, /e/ või /i/ ja /o/ või /u/. Lisaks kasutatakse väikest komasarnast märgendit, mida kutsutakse *kudlit*'iks. See viitab aegadele, kui sümboleid graveeriti bambusele

– *kudlit* tähendab tagalogi keeles väikest lõiget.[14]

Iga sümbol tähistab konsonanti ja vokaal /a/ silpi. Kui konsonandi sümboli peal asub *kudlit* , peaks sellele järgnev vokaal olema /e/ või /i/. Kui *kudlit* asub sümboli all, on järgnev vokaal /o/ või /u/. Sõna lõpus asetsevate üksikute konsonantide märkimiseks originaalses tagalogi kirjas märgendit ei olnud. Hiljem saartele saabunud hispaanlasest munk Francisco Lopez lahendas selle probleemi, lisades sümbolite alla väikese ristikese, kui viimases silbis puudus vokaal. Seda väikest ristikest nimetatakse hispaania *kudlit*'iks [14]

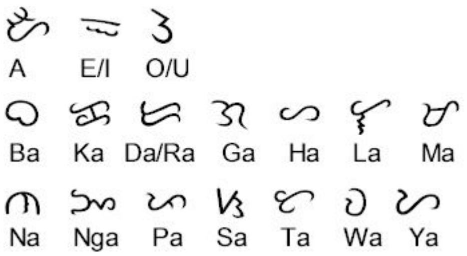

Tagalogi kirjamärgid

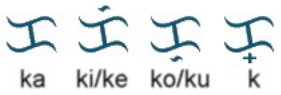

kudlit-ite kasutamine

Suurtäht	Väiketäht	Suurtäht	Väiketäht
A	a	Ñ	ñ
B	b	Ng	ng
C	c	O	o
D	d	P	p
E	e	Q	q
F	f	R	r
G	g	S	s
H	h	T	t
I	i	U	u
J	j	V	v
K	k	W	w
L	l	X	x
M	m	Y	y
N	n	Z	z

20. sajandi esimese poolenii kasutati Hispaanlaste toodud 32-märgilist ladina tähestiku ABECEDARIOt. Kui tagalogi põhjal tehti riigikeel, võeti kasutusele uus 20-märgiline ABAKADA. 1997. aastal tehti sellest parandatud 28-märgiline tähestik, mida kasutatakse tänapäeval.[15]

Fonoloogia ja foneetika

Tagalogi keeles on 33 foneemi, millest 19 on konsonandid ja 14 vokaalid.

Keeles on kümme lihtvokaali – viis lühikest ja viis pikka, ning neli diftongi. Esialgselt oli vokaale kolm – /a/, /i/ ja /u/, kuid kokkupuudetel teiste keeltega lisandusid ka /e/ ja /o/. Pikki vokaale üldiselt ei tähistata, välja arvatud pedagoogilistes tekstides [16]

VOKAALID[17]	Eesvokaalid	Keskvokaalid	Tagavokaalid
Kõrged	i iw		u uj
Keskkõrged	(ɛ) (ɛj)		(ɔ) (ɔj)
Madalad		a aw aj	

KONSONANDID [17]	Labiaalid/huulhäälikud	Dentaalid/hammashäälikud	Alveolaarid/hambasombuhäälikud	Palataalid/kõvasuulaehäälikud	Velaarid/pehmesuulaehäälikud	Larüngaal
Paus: **Helitu** **Heliline**	p b	t d			k g	
Afrikaadid ehk sulghäälikalguselised hõõrdhäälikud: **Helitu** **Heliline**				(tʃ) (dʒ)		
Frikatiivid ehk hõõrdhäälikud			s	(ʃ)		
Nasaalid ehk ninahäälikud	m	n			ɳ	
Lateraalid ehk külghäälikud			l			
Tremulandid ehk värihäälikud			ɾ			
Poolvokaalid	w			j		

Tagalogi keelt iseloomustab sage kõrisulgääliku kasutamine. Seda kasutatakse juhul kui:

- Sõna algab vokaaliga
- Sõnas on sidekriips, millele järgneb vokaal
- Sõnas on kõrvuti kaks vokaali
- Sõna algab prefiksiga, millele järgneb vokaaliga algav verb [16]

Rõhk asetseb peamiselt sõna viimasel või eelviimasel silbil. Homonüüme eristatakse rõhuasetuse ja kõrisulghääliku esinemise järgi.[16]

Grammatika

Tagalogi keelt iseloomustatakse kui sünteetilist keelt. See tähendab seda, et sõnade külge liidetakse ees- ja järelliiteid, et muuta nende tähendust.[18]

Sõnajärg

Tagalogi keele sõnajärg võib olla nii VSO kui SVO tüüpi. Kasutatakse VSO tüüpi, Verb on lause alguses ning sellele järgneb subjekt või objekt. Aga kasutatakse ka ümberpööratud vormi SVO, kus subjekt on lause alguses ning sellele järgneb objekt. Selle vormi tähistamiseks kasutatakse markerit ay. Tihtipeale jäetakse marker ay ära, kuna nimisõna on tähistatud käändemarkeriga, mis viitab ümberpööratud vormile.[16]

Nimisõnad

Tagalogi keeles ei tehta üldiselt sõnade sool vahet. On väheseid erandeid, mis puudutavad rahvust või ameteid.[16]

Liitsõnu moodustatakse üldiselt kahe nimisõna liitmisel sidekriipsuga. Küll aga tuleb tähele panna, et mõningate liitsõnade puhul muutub sõnade otsene tähendus.[19]

Näiteks: *anak* (laps) + *araw* (päike) – *anak-araw* (albiino)

Käändemarkerid

Tagalogi keeles nimisõnu ei käänata. Küll aga kasutatakse markereid, mis viitavad sõna rollile lauses. Need markerid on *ang*, *ng* ja *sa*.[19]

Ang-markerid on *si*, *ang*, *sina* ja *ang mga*.

Ainsus	Isikute nimed	*si*	*si Mari* (isik)/*Mari* (nimi)
	Ülejäänud nimisõnad	*ang*	*ang babae* (naine)
Mitmus	Isikute nimed	*sina*	*sina Jaan at Mari* (isikud Jaan ja Mari)
	Ülejäänud nimisõnad	*ang mga*[maˈŋa]	*ang mga babae* (naised)

Ang-markerid on tähenduselt sarnased inglise keele artikliga *the*. Nad tähistavad lauses objekti. Ang markeriga sõnad on absolutiivis.[16]

Ergatiivi, akusatiivi või genitiivi markerina kasutatakse *ng*-markereid, mis vastavad tähenduse poolest ingliskeelsele sõnale *of*, mis näitab kuuluvust või spetsifikatsiooni. Samas võivad *ng*-markerid viidata ka objektile.[16]

Ainsus	Isikute nimed	*ni*
	Ülejäänud nimisõnad	*ng* (*nung*)
Mitmus	Isikute nimed	*nina*
	Ülejäänud nimisõnad	*ng mga* (*nung mga*)

aso ng babae – naise koer

grupo ng babae – naiste grupp

manlalaro' ng basketbol – korvpallur (korvpalli mängija)

Lisaks on olemas ka *sa*-partiklid, mis tähistavad omandit/omanikku ja annavad infot sõna/tegevuse koha, suuna või objekti kohta.[16]

Ainsus	Isikute nimed	*kay*
	Ülejäänud nimisõnad	*sa*
Mitmus	Isikute nimed	*kina*
	Ülejäänud nimisõnad	*sa mga*

Kay *Jaan ang aso* – koer on Jaani oma

Ang babae ay ***sa*** *tindahan* – naine läks poodi

Mitmus

Mitmus moodustatakse nimisõna ees oleva partikli *mga* abil. Näiteks *aso* – koer, *mga aso* – koerad

Lisaks on võimalik mitmust näidata ka muudel viisidel:

1. Numbritega
    - *Isang aso* – üks koer
    - *Dalawang aso* – kaks koera
    - *Maraming aso* – palju koeri
2. Mitmuslike omadussõnade kasutamisega

  - *Magandang babae* – ilus naine
  - *Magagandang babae* – ilusad naised

3. Mitmusele viitavate eesliidete kasutamisega.
4. *Mga*, eesliidete ja mitmuslike omadussõnade kombineerisel

Aega näitavate verbide või numbrite ees tähendab *mga* – umbes, enam-vähem.[16]

Liited

Tagalogi keeles kasutatakse palju liiteid, mis muudavad oluliselt sõnade tähendust. Allpool on toodud näiteid mõningatest liidetest, mis liidetakse nimisõnadele, et muuta nende tähendust.[16]

Järlliide -an võib viidata viiele erinevat tüüpi tähendusele.

- Koht, kus sõnatüvele vastavad asja leidub, kasvab või pannakse

  aklat – raamat *aklat+an* – raamatukogu
  palay – riis *palay+an* – riisipõld

- Koht, kus sõnatüvele vastavat tegevussõna tehakse

  kain – söömine *kain+an* – restoran, kohvik, söökla

- Periood, millal sõnatüve tähendusele vastavat tegevust kollektiivselt tehakse

  pasok – töö, kool *pasok+an* – kooliaeg, kooli periood

- Vahend, millega mõõdetakse sõnatüve tähendusele vastavat asja

  oras – aeg *oras+an* – kell

- Vastastikune või ühine sõnatüvele vastav tegevus

  sayaw – tants, tantsimine *sayaw+an* – tantsupidu, ball, koos tantsimine

Eesliide *Ka*+rep1- : *Kaka-* viitab tegevusele, mida tehakse liiga palju või üleliigselt

> *isip* – mõte, mõtlema *kaka+isip* – liiga palju mõtlema, üle mõtlema

Eesliide *tag-* viitab hooajale

> *tag-ulan* – vihmahooaeg, *tag-araw* – suvi (päikese hooaeg) [16]

Arvsõnad

Tagalogi keeles kasutatakse kahte tüüpi arvsõnu. Objektide, asjade, raha ja inimeste loendamiseks ning mõõtude puhul kasutatakse tagalogikeelseid arvsõnu. Kella ütlemiseks ja mõnikord raha loendamiseks aga tagalogipäraseid hispaaniakeelseid arvsõnu. Samuti esineb mõlema tüübi kooskasutust.[20]

Arvsõnad	Tagalogikeelsed	Hispaaniapärased
0	wala/sero	sero
1	isa	uno
2	dalawa	dos
3	tatlo	tres
4	apat	kwatro
5	lima	sinko
6	anim	sais
7	pito	syete
8	walo	otso
9	siyam	nuwebe
10	sampu	diyes
11	labing-isa	onse
12	labing-dalawa	dose
13	labing-tatlo	trese
14	labing-apat	katorse
15	labing-lima	kinse
16	labing-anim	disi-sais
17	labing-pito	disi-syete
18	labing-walo	disi-otso
19	labing-siyam	disi-nuwebe
20	dalawampu	beynte
30	tatlumpu	trenta
40	apat-na-pu	kwarenta
50	limampu	singkwenta
60	anim-na-pu	seisenta
70	pitumpu	setenta
80	walumpu	otsenta
90	siyam-na-pu	nobenta
100	isang daan	siyento
115	isang daan, labing-lima	
145	isang daan, apat-na-pu't lima	
200	dalawang daan	dos siyentos
300	tatlong daan	tres siyentos
400	apat-na-daan	kwatro siyentos
500	limang daan	kinyentos
600	anim-na-raan	sais siyentos
700	pitong daan	syete siyentos
800	walong daan	otso siyentos
900	siyam-na-raan	nuwebe siyentos
1000	isang libo	mil
10000	sampung libo	dies mil
1000000	isang milyon	milyon

Keelenäited

Ang lahat ng tao'y isinilang na malaya at pantay-pantay sa karangalan at mga karapatan. Sila'y pinagkalooban ng katwiran at budhi at dapat magpalagayan ang isa't isa sa diwa ng pagkakapatiran.[21]

Tõlge:

Kõik inimesed sünnivad vabade ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt. Neil on mõistus ja südametunnistus ning nende suhtumist üksteisesse peaks kandma vendluse vaim (Inimõiguste ülddeklaratsiooni esimene artikkel)

Jah – *Oo* ['oːʔo]

Ei – *Hindî* [hɪnˈdɛʔ]

Aitäh – *Salamat* [sɐˈlaːmat]

Tere päevast – *Magandáng tanghali* [mɐɡɐnˈdaŋ taŋˈhaːlɛ]

Tere õhtust – *Magandang gabi* [mɐɡɐnˈdaŋ ɡɐˈbɛ]

Head aega – *Paálam* [pɐˈʔaːlam]

Muud huvitavat

Kasutusele on võetud väljendid Taglish ja Englog, mis viitavad nähtusele, kus kasutatakse segamini nii inglise kui tagalogikeelseid sõnu. Selline nähtus on levinud üle Filipiinide saarestiku ning seda kasutatakse eriti palju televisioonis, ajakirjanduses ja meedias.

Viidates tähtsatele isikutele, vanematele või ülemustele, kasutatakse viisakussõnu *po/ho* ja *opo/oho*. *Po* ja *opo* kasutatakse pigem vanemaealiste tuttavate, vanemate ja sugulaste poole pöördudes. *Ho* ja *oho* näitavad teatud sotsiaalset distantsi subjekti ja objekti vahel. Igal juhul on tegemist viisakust ja aupaklikkust näitavate sõnadega.

Vaata ka

- Inglise-tagalogi sõnastik (http://www.tagalogtranslate.com/)
- Tagalogi keele veebiõpe (http://tagaloglang.com/)
- Tagalog 101 – sagedased sõnad ja fraasid (https://www.youtube.com/watch?v=HFkm-XaKPj0)

Viited

1. "Tagalog" (http://www.ethnologue.com/language/tgl).
2. "Vahe-Filipiini keeled" (http://www.eki.ee/knab/lgv/anwpm.htm).
3. 2013"*The world factbook*" (https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rp.html). 2013. USA. Vaadatud 01.11.2013.
4. *Results from the 2000 Census of Population and Housing: Population expected to reach 100 million Filipinos in 14 years, National Statistics Office*. October 16, 2002. Kasutatud 01.11.2013
5. David Zorc. *The Bisayan Dialects of the Philippines: Subgrouping and Reconstruction. Pacific Linguistics* ptk.44. Canberra: The Australian National University.1977.
6. Robert Blust.*The Greater Central Philippines hypothesis*. 1991.
7. "*Tagalog: Interactive language and Filipino culture resources.*" (http://www.seasite.niu.edu/Tagalog/Tagalog_mainpage.htm.). 2012. Vaadatud 01.11.2013. Inglise.
8. Teresita Ramos. "*Linguistic features of the language.* " (http://www.seasite.niu.edu/Tagalog/Tagalog_Homepage99/the_tagalog_language.htm). 2012. Vaadatud 01.11.2013. Inglise.
9. John M. Gates. *"The Pacification of the Philippines". The U.S. Army and Irregular Warfare*. 2002. Kasutatud 01.11.2013
10. Nick Joaquin. *Culture and History: Occasional Notes on the Process of Philippine Becoming.* Manila: Solar Publishing.1988.
11. Robert Day McAmis.*Malay Muslims: The History and Challenge of Resurgent Islam in Southeast Asia*. Wm. B. Eerdmans Publishing. 2002.
12. Nicole J. Stevens. "*The history of the Filipino languages.* " (http://linguistics.byu.edu/classes/ling450ch/reports/filipino.html). 1999. Vaadatud 01.11.2013. Inglise.
13. "*Tagalog*" (http://glottolog.org/resource/languoid/id/cent2246). 2013. Vaadatud 01.11.2013. Inglise.
14. P. Morrow. "*Baybayin, the Ancient Philippine script.* " (http://www.mts.net/~pmorrow/bayeng2.htm). Vaadatud 01.11.2013. Inglise.
15. "*Modern Filipino Alphabet.* " (http://tagaloglang.com/The-Philippines/Language/modern-filipino-alphabet.html). 2013. Vaadatud 01.11.2013. Inglise.
16. Keith Brown. *Tagalog. Encyclopedia of language & linguistics. [XII köide]*,Amsterdam: Elsevier, 2006.
17. Daniel Kaufman. *Tagalog clitics and prosodic phonology*. 2007
18. Keith Brown et ali. *Concise encyclopedia of languages of the world*. Elsevier 2009.
19. Fiona De Vos. *Essential Tagalog Grammar: A Reference for Learners of Tagalog*. 2011.
20. "*Tagalog numbers (mga numero ng).*" (http://www.omniglot.com/language/numbers/tagalog.htm). 2013. Vaadatud 01.11.2013. Inglise.
21. "*Tagalog*" (http://www.omniglot.com/writing/tagalog.htm). 2013. Vaadatud 01.11.2013. Inglise.

Pärit leheküljelt "https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Tagalogi_keel&oldid=5347551"

Selle lehekülje viimane muutmine: 22:26, 7. juuni 2019.

Tekst on kasutatav vastavalt Creative Commonsi litsentsile "Autorile viitamine + jagamine samadel tingimustel"; sellele võivad lisanduda täiendavad tingimused. Täpsemalt vaata Wikimedia kasutamistingimustest.